

СНЕЖАНА ВУЈАДИНОВИЋ*

ШУМЕ КАО ФАКТОР ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА РАШКЕ РЕГИЈЕ

Садржај: Шуме Рашке регије су најзначајнији природни и један од најважнијих привредних ресурса овог дела Србије. Знатна шумовитост регије (40,3%) и очуваност шумских екосистема намеће потребу за полифункционалним коришћењем шума. Шуме на територијама шумских управа Нова Варош, Прибој и Пријеполје су економски највредније а прираст дендромасе у њима премашује или је у висини просека за Србију. Заштита и унапређење шума у Рашкој регији задатак је не само шумарства већ и низа других делатности које свој развој непосредно или посредно везују за овај природни ресурс.

Кључне речи: функција шуме, шумовитост, шумски фонд, прираст дендромасе, природни ресурс.

Abstract: Forests of the Raska region are the most important natural, as well as one of the most significant economy resources of this part of Serbia. The significant afforestation of the region 40,3 and the preservation of forest ecosystems meet the needs of polifunctional utilization of forests. The forests on the territories of Nova Varos, Priboj, Prijepolje, are the most valuable economically, and the increment growth of wood volume in them is over ,or in the percentage for Serbia. Forests protection and improvement in the Raska region, is the task not only of forestry, but of a series of other actions, connected directly or indirectly with this natural resource.

Key words: forest functions, afforestation, growing stock, wood volume increment, natural resource

Шумовитост и основне функције шумских екосистема Рашке регије

Рашка регија захвата југозападне делове Србије и северне и североисточне делове Црне Горе. У раду је обухваћен део Рашке регије који припада Србији тј. територије шест општина (Нова Варош, Прибој, Пријеполје, Сјеница, Нови Пазар и Тутин). Укупна површина поменуте територије износи 4.504 km². Највећи део Рашке регије има одлике брдско-планинског простора и представља својеврсну еколошку оазу у Србији. Шуме Рашке су природни потенцијал а њихово унапређење, заштита и рационално коришћење важан фактор привредног развоја регије.

Шума спада у најсложеније екосистеме на земљи. Шумовитост једне територије и структура шумског фонда тј. стање постојећих шума, полазне су основе анализе потенцијала шума, њихове очуваности и пространства. Степен шумовитости Србије износи 27,4% укупне површине, а централне Србије 32,8 %. У Рашкој регији шуме захватају површину од 181.585 ha. Однос површине под шумом и броја становника у Рашкој регији је повољнији (0,77 ha /ст.) у односу на централну Србију (0,36 ha/ст.). Шумовитост регије је 40,32%, тј. већа је од просека за централну Србију

* Мр Снежана Вујадиновић, асистент, Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд.

али мања од оптималне шумовитости централне Србије која треба да износи 49,8% (Јовић Д., Медаревић М., 1995).

Знатна шумовитост једна је од основних биогеографских одлика Рашке регије. Највеће учешће шума у укупној површини има територија општине Прибој (64,47 %). У просторе богате шумским покривачем убрајају се и територије општина Пријепоље, Нови Пазар и Тутин.

Табела 1. Површине под шумама и шумовитост Рашке регије 2000. (Општине у Србији, 2001)

Општина	Површине под шумом (ha)	Шумовитост (%)
Нови Пазар	34.934	47,08
Тутин	31.533	42,49
Нова Варош	18.290	31,48
Прибој	35.654	64,47
Пријепоље	39.987	48,35
Сјеница	21.187	20,01
Укупно	181.585	40,32

Шуме су природан ресурс па њиховим функцијама треба посветити посебну пажњу. **Производна функција** шума остварује се првенствено кроз производњу дендромасе. Шуме су важна сировинска база за развој појединих индустријских грана. Основни циљ је већи прираст дендромасе чиме се остварују и интензивирају производна и остале функције шума (Вучковић М., Стаменковић В., 2000). Већи прираст дрвне масе могуће је остварити само у условима нормалног и уравнотеженог развоја шума. Начин и структура коришћења земљишта у Рашкој регији често је нерационална и неекономична. У појединим деловима регије, и поред неповољних геоморфолошких и педолошких својстава земљишта, присутан је висок удео обрадивог земљишта, мало учешће шумских површина и висок проценат површине земљишта угроженог ерозијом. Економска улога шумских екосистема не огледа се само у експлоатацији дрвне масе већ и коришћењу различитих сировина (шумски плодови и семе, лековито, ароматично и зачинско биље, печурке, смола, камен, шљунак, песак и др.). Лековите биљке су сировине од посебног значаја. Њихова непланска експлоатација може довести до осиромашења и деградације шумских екосистема. Шуме Рашке регије су флористички богате. У мешовитим састојинама четинарских шума срећу се лековите биљне врсте: клека, мајчина душица и др. За букове шуме везана је појава копитњака а за многе шумске и ливадске заједнице боровница.

Поред економске, веома је важна **санитарно-хигијенска и заштитно-регулативна функција** шума. Позитивни ефекти шума су бројни. Нарочито је значајна хидролошка и антиерозиона улога шума. Шуме својим покривачем пружају најбољу заштиту земљишту од ерозије, обезбеђују повољан режим отицања, утичу на количину и квалитет вода. Шумско земљиште се одликује изузетним инфилтрационим способностима и најбољи је регулатор отицања површинских вода али и природни филтер за њихово пречишћавање. Обешумљавање појединих делова регије има за последицу непостојаност извора и неравномерност протока воде као и њену већу загађеност, појачано површинско отицање и појаву ерозије и поплава као и засипање вештачких акумулација. Снадбевање акумулација квалитетном водом и заштита од засипања наносом зависе од правилног газдовања шумама. Савремено газдовање шумама има за циљ и добијање максималних количина квалитетне воде у шумским подручјима.

Шумски екосистеми Рашке регије су добро очувани. **Рекреативно-здравствено-туристичку и естетско-декоративну функцију** шуме врше својим саставом, разноврсношћу шумских заједница, специфичним микроклиматом. У

Рашкој регији, на надморским висинама од 1000 m до 1600 m, знатно распрострањење имају мешовите буково-јелове, смрчо-јелове, буково-смрчево-јелове и смрчо-борове шуме. Ацидофилне шуме смрче срећу се на Голији и Златару у појасу од 1300m до 1800m надм. висине (Томић З., 1992). Густе комплекси четинарских шума (84% су четинари и 55% очуване високе шуме) чине Златар једну од најшумовитијих планина у Србији (Павловић М., Живковић Д., 2001). На Златару је преко 6400 ha под шумама. Доминирају састојине смрче, *Picea abies* (45%), јеле, *Abies alba* (26%), букве, *Fagus sylvatica* (16%) и бора *Pinus silvestris* (6%). Најочуванији локалитет смрче на Златару је Орловача док на локалитетима Равни Златар и Голо брдо преовлађују мешовите састојине јеле, букве и брезе (Драговић Р., 2001).

По богатству и сложености шумских екосистема, поред Златара, позната је и Голија. На Голији, која носи епитет најзеленије планине Србије, доминирају комплекси мешовитих четинарско-букових екосистема (шуме букве са смрчом, шуме букве и јеле са смрчом) и чистих четинарских екосистема (шуме смрче). Поменути екосистеми Голије спадају у најквалитетније и највеће у Србији. Шумски ресурси Рашке, поред Златара и Голије, обухватају и шумске површине на Јадовнику, Јавору, Озрену, Нинаји, Јаруту, Гиљеви, Рогозни и др. Биоеографски су интересантне шуме црног бора на кречњаку, које су честе у клисурама и кањонима. Посебно је околина Прибоја позната по овим шумским екосистемима. Биоеографску реткост овог дела Србије представља субендемит и реликт муника, која успева на кречњаку, у високопланинском појасу (1400 m до 1800 m). Среће се у Негбини и на Озрен планини код Сјенице (Томић З., 1992).

У циљу очувања природних реткости поједини шумски екосистеми имају **посебну функцију** тј. статус заштићених површина. У Рашкој регији статус природних паркова имају Голија (75.183 ha) и клисура реке Милешевке (296 ha). Природни парк Голија простире се делом на територијама општина Сјеница (2.865 ha) и Нови Пазар. Посебно је биоеографски интересантна клисура Милешевке, као станиште релектне флоре. Резервати природе Белег (13,5 ha,), Каљевица (15,0 ha) и Поглед (16,9 ha) припадају општини Тутин. Каљевица је резерват мешовитих састојина (јела, смрча, буква и горски јавор) а Поглед и Белег представљају заштићена станишта шумске заједнице молике. Резерват Равниште (138,4ha) припада територији општине Пријепоље и чине га углавном мешовите заједнице са оморицом. Станишта пирамидалне јеле Гутавица (9,5 ha) и Палевине (4,5ha) су на територији општине Сјеница. О заштићеним површинама Рашке регије стара се ЈП "Србијашуме" (Пројектни биро., 2000).

Структура шумског фонда

Комплексно и интегрално газдовања шума подразумева унапређење коришћења свих потенцијала шума уз истовремено повећање укупних ефеката газдовања. На територији Србије издвојено је 26 шумских подручја. Шуме Рашке регије улазе у састав Горњеибарског, Голијског и Лимског шумског подручја.

Табела 2. Шумска подручја Рашке регије (Закон о шумама).

Шумско подручје	Општине
Горњеибарско	Тутин, Нови Пазар, (Рашка)
Голијско	Сјеница, (Лучани, Чачак Ивањица)
Лимско	Нова Варош, Пријепоље, Прибој

У Рашкој регији, Горњеибарско шумско подручје обухвата државне и приватне шуме на територијама општина Тутин и Нови Пазар. Газдинске јединице

Јарут, Нинаја-Козник, Јадовник, Лиса обухватају државне шуме поменутих планина. Голијском шумском подручју припадају шуме на територији општине Сјеница. Највећи значај имају шуме Голије, Јавора као и Пештерске шуме. Поменуте шумске површине истовремено представљају и посебне газдинске јединице. Шуме у општинама Нова Варош, Пријепоље и Прибој улазе у састав Лимског шумског подручја. Оно у потпуности припада Рашкој регији а чине га државне шуме, неуређене државне шуме и приватне шуме на територијама поменутих општина. Неуређене државне шуме нису обухваћене газдинским јединицама. Њима газдују предузећа за газдовање шумама и дотичне општине. Државне шуме Лимског шумског подручја обухваћене су бројним газдинским јединицама: Целињак-Трмор-Соко, Јаворје, Цегљевина, Чемерно-Бадњеви, Гола Брда-Понор, Прибој-Прибојска Бања, Црни врх-Гола Брда, Босање, Јасеново-Божетићи, Пландиште, Златар-Нова Варош, Златар-Пријепоље, Гусиње-Суви до, Јадовник-Дервента, Вучје-Козомор-Вран и др. (Закон о шумама).

По подацима ЈП "Србијашуме" за 2003.годину, шумска газдинства у Рашкој регији располажу са 237.720 ха површине шума и шумског земљишта (обрасла и необрасла шумска површина). Највеће површине шума и шумског земљишта су у оквиру шумског газдинства Пријепоље. Поменуто шумско газдинство обједињује организационо три шумске управе, Пријепоље, Прибој и Нову Варош, са укупно 109.096 ха. У поседовној структури, државне шуме Рашке регије учествују са 65,13 % и површином од 112.134 ха. Изузев шумске управе Нови Пазар, где доминирају приватне шуме (57 %), у осталим деловима Рашке регије државне шуме имају већи удео у укупној шумској површини.

Државне шуме су истовремено и главна сировинска база овог дела Србије. Њихова структура по узгојном облику даје веома јасну слику стања тих шума. Високе државне шуме имају највећи економски значај јер у њихов састав улазе економски највредније врсте дрвета. Прираст дрвета по хектару је код високих шума највећи (Сјеница 2,9m³/ха; Пријепоље 7m³/ха; Нова Варош 8m³/ха). Високе шуме у структури државних шума Рашке регије учествују са 35,0%. Најповољнију структуру по узгојним групама имају државне шуме на територијама општина Нова Варош и Прибој где високе шуме учествују са 58,7% односно 53,1%.

Табела 3. Структура државних шума по узгојном облику у ха (Шумски фонд Србије, 2003).

Шумска управа	Високе шуме	%	Културе четинара	%	Издан. Шуме	%	Остале шуме	%	Укуп. обрас.
Нови Пазар	2888	25,8	852	7,6	6341	56,7	1099	9,8	11180
Тутин	9032	37,9	998	4,2	9182	38,5	4610	19,3	23822
Прибој	10018	53,1	1992	10,5	6300	33,4	543	2,9	18853
Сјеница	3112	11,7	11208	42,3	2039	7,7	10101	38,2	26460
Н. Варош	6569	58,7	1446	12,9	1212	10,8	1960	17,5	11187
Пријепоље	7686	37,2	1939	9,4	8846	42,8	2161	10,5	20632
Укупно	39305	35,0	18435	16,4	33920	30,2	20474	18,3	112134

У структури државних шума доминирају листопадне (52,0%), четинарске (37,7%) и мешовите (10,2%) састојине. Ако се анализира структура високих државних шума (шуме семенског порекла) по врсти дрвећа, ситуација је нешто другачија. Од укупно 39.181 ха високих државних шума, на листопадне састојине отпада 41,6%, четинаре 37,4% док мешовите састојине чине 21,0%.

Табела 4. Структура високих државних шума по врстама дрвећа и врсти састојине (Шумски фонд Србије 2003).

Шумска управа	A (ha)	%	B (ha)	%	C (ha)	%	D (ha)	%	E (ha)	%	Укуп (ha)
Пријеполје	2272	29,6	2063	26,8	1682	21,9	1226	15,9	443	5,7	7686
Н. Варош	608	9,2	1355	20,6	3605	54,9	1001	15,2	-	-	6569
Тутин	3153	35,3	2871	32,2	2548	28,6	180	2,0	172	1,8	8924
Н.Пазар	2235	77,4	36	1,2	74	2,5	97	3,3	445	15,4	2887
Прибој	4571	45,7	1365	13,6	867	8,7	2255	22,5	945	9,4	10003
Сјеница	862	27,7	558	17,9	339	10,9	767	24,6	586	18,8	3112

Легенда: А-високе шуме букве; В - високе шуме букве, јеле и смрче; С - високе шуме смрче; D - високе шуме бора; Е- високе шуме храста

Највеће учешће четинара (70,1%) а најмање листопадних састојина (9,2%) имају високе државне шуме у оквиру шумске управе Нова Варош (70,1%). Најнеповољнији однос у структури састојина имају високе државне шуме на територији општине Нови Пазар где доминирају лишћари са 92,8%, мешовите састојине 1,2% и четинари са 5,9%. Структура шума је у осталим деловима Рашке регије равномернија.

Табела 5. Шумски фонд (приватне шуме) Рашке регије (Шумски фонд Србије.,2003).

Назив	Површина		Запремина			Прираст		
	ha	%	m ³	m ³ /ha	%	m ³	m ³ /ha	%
ШГШумарство	44.659	100	2.419.507	54,2	100	59.466	1,3	100
ШУ Н. Пазар	22.402	50,2	1.147.289	51,2	47,4	24.420	1,1	40,7
ШУ Тутин	9.199	18,4	349.818	42,7	14,5	11.335	1,4	19,1
ШГ Голија	70.404	100	7.711.849	109,5	100	299.423	4,3	100
ШУ Сјеница	8.888	12,6	687.485	77,3	8,9	11.438	1,3	3,8
ШГ Пријеполје	43.390	100	6.040.592	139,2	100	159.551	3,7	100
ШУ Пријеполје	18.415	42,4	2.676.962	145,4	44,3	79.255	4,3	49,7
ШУ Прибој	15.851	36,5	1.973.996	124,5	32,7	54.634	3,4	34,2
ШУ Н. Варош	9.124	21,0	1.389.634	152,3	23,0	25.662	2,8	16,1

У оквиру шумског газдинства "Шумарство" Рашка послују поред шумских управа Нови Пазар и Тутин и шумска управа Рашка. Шумско газдинство "Голија" Ивањица, поред шумске управе Сјеница обухвата Ивањицу, Голијску Реку, Девиће, Кушиће и Чачак

Експлоатација шума зависи од висине запремине дендромасе шума по хектару. Просечна висина запремине по хектару у централној Србији од 76 m³ (приватне шуме) и 111m³ (државне шуме) представља 35% односно 52% неопходне запремине са аспекта оптималног коришћења производних потенцијала шумских станишта. У приватним шумама Шумских управа Сјеница (77 m³), Пријеполје (145 m³), Прибој (125 m³) и Нова Варош (152 m³), просечна висина запремине по хектару је изнад просека у односу на централну Србију. Запремина дендромасе по хектару само је у државним шумама Шумских управа Прибој (114 m³) и Нова Варош (125 m³) изнад просека у односу на државне шуме централне Србије. С обзиром да високе шуме одликује највећа запремина по хектару, у циљу повећања производног капацитета шума нужно је превођење осталих узгојних група у високе шуме.

Табела 6. Шумски фонд (државне шуме) Рашке регије (Шумски фонд Србије, 2003).

Назив	Површина		Запремина			Прираст		
	ha	%	m ³	m ³ /ha	%	m ³	m ³ /ha	%
ШГШумарство	66.455	100	4.446067	66,9	100	119.768	1,8	100
ШУ Н. Пазар	16.896	25,4	883789	52,3	19,9	27.118	1,6	22,6
ШУ Тутин	31.238	47,0	2.404620	77,0	54,1	63.349	2,0	52,9
ШГГолџија	106.154	100	14.526080	136,8	100	812.627	3,6	100
ШУ Сјеница	41.000	38,6	496898	12,1	3,4	13.816	0,3	3,7
ШГПријепоље	65.707	100	7.250145	110,3	100	193.735	2,9	100
ШУ Пријепоље	27.783	42,3	2.748422	98,9	37,9	69.309	2,5	35,8
ШУ Прибој	22.014	33,5	2.509003	114,0	34,6	66.397	3,0	34,3
ШУ Н. Варош	15.909	24,2	1.992720	125,3	27,5	58.029	3,6	30,0

Основни задатак савременог шумарства је обезбеђивање оптималних услова за повећање прираста. Шуме на територијама општина Прибој, Пријепоље и Нова Варош су у привредном погледу највредније. Прираст ових шума, приватних и државних, премашује прираст шума у осталим деловима регије. Просечни прираст дендромасе на територији централне Србије износи 3,3 m³/ha (приватне шуме) и 3 m³/ha (државне шуме). У Рашкој регији само приватне и државне шуме на територијама општина Прибој, Пријепоље и Нова Варош премашују или су у висини поменутог просека. На годишњем нивоу, просечан прираст ових шума је 2,8 m³/ha до 4,3 m³/ha. Највећи прираст остварен је код приватних шума Шумске управе Пријепоље (4,3 m³/ha) а код државних у оквиру Шумске управе Нова Варош (3,6 m³/ha). Основни носиоци прираста у шумама Рашке регије су високе шуме па њиховој заштити и нези треба посветити посебну пажњу.

Наведени подаци указују на велико богатство и привредни значај који шуме имају у привредном развоју Рашке регије. Истовремено, поменуте чињенице указују на значај предузимања свих мера од стране шумских газдинстава и приватних власника, које воде ка унапређењу шумских екосистема овог дела Србије. То се пре свега односи на пошумљавање голети и пољопривредних површина које су захваћене ерозијом као и одржавање и реконструкцију постојећих шума. Пошумљавање треба да ублажи дејство свих негативних појава својствених обешумљеним површинама и да обухвати првенствено она земљишта која су намењена шумској производњи. То су земљишта 6, 7 и делом 8 бонитетне класе, која су често због скелетоидности и стрмих нагиба (преко 20 °) највише изложена ерозији (Јовић Д., Медаревић М., 1995).

Табела 7. Пошумљене површине (ha) у Рашкој регији 2000.(Општине у Србији, 2001).

Општине	Пошумљено			
	У шуми		Изван шуме	
	Лишћари	четинари	Лишћари	Четинари
Нови Пазар	-	20	-	-
Тутин	51	-	-	-
Нова Варош	-	-	-	10
Прибој	-	24	-	8
Пријепоље	-	83	-	18
Сјеница	-	3	-	3

За пошумљавање одређених станишта и избор адекватних врста, веома је важно познавати геолошке и педолошке одлике терена. Необрасла шумска станишта у укупној површини државних шума и шумског земљишта Рашке регије чине 26,7% (40.953ha). Најповољнија ситуација је на територији шумске управе Нова Варош где необрасла шумска станишта учествују са 13,1% док је највише необраслих шумских површина на територији шумске управе Сјеница (35,1%). У геолошкој грађи терена

највише учествују кречњак, серпентинит и пешчар. Најчешћа земљишта на необраслим шумским стаништима регије припадају дистрично-смеђим, смеђим кречњачким и ранкерима. Геолошка подлога је као фактор образовања земљишта знатним делом утицала и на формирање неповољних станишта. За пошумљавање ових површина од лишћара су најадекватније буква и храст китњак а од четинара јела, црни бор и смрча. До сада је у државним шумама Рашке регије вештачки подигнуто 118.435 ha четинарских шума. Најобимнији резултати су постигнути на територији шумске управе Сјеница где вештачке културе четинара (бор и смрча) имају површину од 11.208 ha и учествују са 42,3% у укупној обраслој површини. За пошумљавање стрмих нагиба у регији стручњаци посебно предлажу мунику као адекватну врсту (Томић З., 1992).

Стање постојећих шума може се унапредити њиховом негом и константном заштитом у свим фазама развоја. Огледна поља и семенске састојине на Златару, на којима Институт за шумарство прати развој шумских састојина и њихово здравствено стање, формиран су с тим циљем (Павловић М., Живковић Д., 2001). Једна од таквих састојина је семенска састојина смрче (*Pinus abies*) на локацији Зеленика-Панорама, у оквиру семенског објекта Златар. У циљу унапређења шумског фонда, веома је важна мелиорација и реконструкција разних деградационих форми шума у регији као и постепено превођење изданаčkih шума у високе и високо продуктивне.

Шумарство и остале делатности

Развој шумарства тесно је повезан са развојем низа других делатности (дрвна индустрија, пољопривреда, рударство, туризам, саобраћај, заштита природних вредности и др.). У циљу остваривања приоритетних општих циљева неопходно је међусобно усклађивање и повезаност поменутих делатности.

Шумарство је изразити произвођач сировина а максимална продукција дрвета је најважнија функција шума. Годишње се у приватним шумама Рашке регије посече 66.275 m³ дрвне масе а у државним 14 пута више - 954834 m³. По посеченој дрвној маси у државним шумама (914.676,0 m³), Пријепољско шумско газдинство је прво у Србији. У укупној посеченој дрвној маси Србије, која износи 2.464.455,0 m³ (државне шуме), поменуто газдинство учествује са 37,11 %.

Сеча у приватним шумама Рашке регије, у односу на друге делове Србије је просечна. У државним шумама се годишње посече од 12,0 m³/ha (шумска управа Пријепоље) до 15,4 m³/ha (шумска управа Прибој) а на нивоу централне Србије 2,6 m³/ha. Ако ове податке упоредимо са подацима о посеченој дрвној маси државних шума, на територијама шумских управа Тутин (0,8 m³/ha), НовиПазар (0,5m³/ha), Сјеница (0,1m³/ha), видимо да су шуме у западном делу Рашке регије њена најважнија сировинска база.

Табела 8. Посечена дрвна маса (Шумски фонд Србије, 2003).

Назив	Приватне шуме			Државне шуме		
	m ³	m ³ /ha	%	m ³	m ³ /ha	%
ШГ "Шумарство"	33.518	0,8	100	48.713	0,7	100
ШУ Нови Пазар	13.819	0,6	41,4	9.158	0,5	18,8
ШУ Тутин	8.524	1,0	25,4	26.000	0,8	53,4
ШГ "Голија"	218.041	3,1	100	251.791	2,4	100
ШУ Сјеница	5.815	0,7	2,7	5.000	0,1	2,0
ШГ "Пријепоље"	38.117	0,9	100	914.676	13,9	100
ШУ Пријепоље	15.257	0,8	40,0	334.450	12,0	36,6
ШУ Прибој	17.500	1,1	45,9	339.368	15,4	37,1
ШУ Нова Варош	5.360	0,6	14,1	240.858	15,1	26,3

Коришћење шума, не само у Рашкој регији већ и у Србији у целини, већ дуго година изискује улагања која често премашују добит. Разлог лежи у погоршаној структури дрвета за обраду у којој веће учешће има просторно дрво као и мањи пречници трупаца за резање. Недостатак механизације, радне снаге и инфраструктуре, такође се јављају као ограничавајући фактори пословања. Од 961 km шумских путева у Рашкој регији, на јавне тврде путеве са подлогом отпада 46,0% (442,5 km), јавне меке-земљане 12,1% (116,8 km), шумске тврде 20,8% (200,1km) и шумске меке 20,9% (201,5 km). Најбољу доступност у саобраћајном погледу имају шуме на територији општине Пријепоље са укупном дужином шумских путева од 344,5 km и отворености од 12,6 m/ha. Нешто лошију инфраструктурну мрежу имају шуме на територијама општина Прибој (9,9 m/ha) и Нова Варош (8,6 m/ha). Оптимална отвореност од 15 m/ha указује на закључак да је стање шумских путева у највећем делу Рашке регије незадовољавајуће како по дужини тако и по квалитету путева. (Преглед стања путне мреже.,1995) Најлошије стање шумских путева је на територијама општина Нови Пазар (3,6 m/ha) и Сјеница (4,0 m/ha).

У шумарству Рашке регије, 2000. године, било је 536 запослених. Највише запослених у овој привредној грани било је у Пријепољу (282) и Тутину (176). Нето зараде запослених у шумарству биле су веће од просека остварених нето зарада у привреди тих општина. Општинама је за сада ускраћено газдовање шумама а самим тим и остваривање прихода од коришћења њиховог природног ресурса.

Табела 9. Нето зарада по запосленом у шумарству 2000. (Општине у Србији., 2001).

Општина	Шумарство	Привреда
Нова Варош	-	-
Прибој	-	-
Пријепоље	4.108	1.422
Нови Пазар	3.120	1.315
Тутин	1.043	896
Сјеница	2.228	1.865
Централна Србија	3.003	2.250
Србија	3.398	2.359

У области прераде дрвета послује више друштвених и приватних предузећа. Већина њих је суочена са набавком сировина. Дрво се углавном набавља ван Србије а проводи се пласирају домаћим и иностраним купцима. Значајнији објекти дрвне индустрије на територији општине Нова Варош су "Златар Продукт", "Инова", "Сложна браћа" и "11. мај". Друштвено предузеће "Инова" бави се производњом намештаја. Највећи део свог производног програма пласира на домаћем тржишту. По производним могућностима и броју запослених "Инова" је највеће предузеће дрвне индустрије у нововарошком крају. Примарна прерада дрвета и трговина грађевинским материјалом основна је делатност "Златар продукта". Своје производе предузеће пласира на домаћем тржишту, за потребе грађевинарства и индустрије намештаја. Приватно предузеће "Сложна браћа" се бави примарном прерадом дрвета и производњом паркета, столарије, ламперије и бродског пода (Павловић М., Живковић Д., 2001).

У Пријепољу најважније предузеће дрвне индустрије је "Јавор" а у Тутину "Јелак". Производни програм "Јавора" чини ламперија, грађевинска столарија, паркет и сл. Поред поменутих објеката, прераду дрвета на територији Рашке врши и већи број пилана и самосталних занатских радњи. Дрвна индустрија Рашке регије свој будући развој треба да усмери на инвестиције у фабрике плоча (иверице, лесонита и др.) с обзиром да ће у наредном периоду преовлађивати просторно дрво. Примарну

технологију треба технички прилагодити за прераду тањих трупаца уз организовање бројних мањих пилана.

Шуме Рашке регије, осим дрвета, својим богатством у печуркама, шумским плодовима, лековитим и ароматичним биљкама, пружају услове за развој низа пратећих делатности. Сакупљање печурака и лековитог биља има традицију и представља значајан приход многим домаћинствима. Основни проблем развоја ових делатности лежи у организацији откупа где често влада стихијност а услови и канали продаје се мењају из године у годину. Недостатак прерађивачких капацитета (сушаре, хладњаче, дестилиерије) такође отежава развој ових делатности. Позитиван пример је предузеће "Варошанка" из села Дрмановићи (општина Нова Варош). Основна делатност предузећа је сакупљање и прерада печурки (вргањ, лисичарка и смрчак) и лековитог биља (клека и кантарион). Производи су углавном намењени страном тржишту (Павловић М., Живковић Д., 2001). ПП "Шумоплод" из Прибоја развио је програм производње воћно-витаминских чајева од кантариона, хајдучке траве, жалфије, нане и других лековитих биљака.

Табела 10. Ловишта Рашке регије (Преглед установљених ловишта на територији Републике Србије, 1995).

Ловиште	Општина	Површина (ha)	Шуме и ш.земљ.(ha)
Јаворје	Прибој	48577	28924
Црни врх-Љесковац	Прибој	3760	3017
Златар	Нова Варош	55900	17076
Лим	Пријеполје	57911	26396
Златар-Јадовник-Дубочица	Пријеполје и Н.Варош	25150	12911
Шорботовац-Ожаљ-Рештево	Пријеполје и Н.Варош	6529	4935
Рогозна	Нови Пазар	74228	33928
Видрењак	Тутин	53540	16857
Мојстирско-Драшке пл.	Тутин	11694	7834
Хум	Тутин	8928	7748

Разноврсност шумских екосистема и њихова просторна заступљеност у односу на укупну површину Рашке регије, пружају повољне услове за гајење дивљачи. Садашња густина и бројност популације економски највреднијих врста крупне и ситне дивљачи далеко је испод природних потенцијала шума, што искључује развој ловног туризма у појединим деловима регије. Посебно је забрињавајуће популационо стање ситне и крупне дивљачи на Златару. Развој ловног туризма условљен је побољшањем услова самих шумских станишта и насељавањем дивљачи у ловишта.

Закључак

Шуме представљају важан природни ресурс Рашке регије. Очуваност шумских екосистема и просторна распрострањеност пружају повољну основу њиховог вишефункционалног коришћења. За сада је производна тј. економска функција доминантна. Шуме на територији шумског газдинства Пријеполје представљају главну сировинску базу. У укупно посеченој дрвној маси Србије (државне шуме), поменуто газдинство учествује са 37,1%.

Насупрот тој чињеници, економски ефекти које привреда регије има од коришћења шума, далеко су мањи од потенцијалних. Шумски ресурси су недовољно и неадекватно искоришћени што у великој мери отежава развој дрвне индустрије али и пратећих делатности које свој развој везују за шуму.

Изrada и реализација планова заштите, гајења и искоришћавања шума, изградња инфраструктуре, нега и очување дивљачи, рационална експлоатација шумских сировина, смернице су будућег коришћења шумског природног богатства Рашке регије.

ЛИТЕРАТУРА

- Томић З.,(1992): **Шумске фитоценозе Србије**. Шумарски факултет, Београд.
- Вучковић М., Стаменковић В.,(2000): **Задаци у области истраживања услова за повећање прираста и коришћења дендромасе са становишта савременог шумарства**. Гласник Шумарског факултета, бр.82,Београд.
- Јовић Д., Медаревић М., (1995): **Потенцијали шума и шумских подручја и њихов значај за развој Републике Србије**. Шумарски факултет, Београд.
- Павловић М., Живковић Д.,(2001): **Географски аспекти развоја привреде у Новој Вароши**. Нововарошки крај-антропогеографска проучавања, Едиција Стара Рашка, књ. 3 ,Нова Варош.
- Закон о шумама
- Општине у Србији (2001),Републички завод за информатику и статистику, Београд.
- Шумски фонд Србије** (2003), ЈП "Србијашуме", Београд.
- Пројектни биро** (2000), ЗПД, ЈП "Србијашуме", Београд.
- Драговић Р., (2001): **Еколошко-туристичке одлике и перспективе Златара**. Заштита природе, бр. 53/1, Завод за заштиту природе Србије, Београд.
- Регистар семенских објеката** (1996), Министарство пољопривреде,шумарства и водопривреде,Београд.
- Преглед стања путне мреже Шумска област Западна Србија.**,(1995), ЈП "Србијашуме", Београд.
- Преглед установљених ловишта на територији Републике Србије**. Ловачки савез Србије.

SNEŽANA M. VUJADINOVIĆ

Summary

FORESTS AS THE FACTOR OF THE ECONOMY DEVELOPMENT OF THE RASKA REGION

Forests represent the significant natural resource of the Raska region. The preservation of forests ecosystems, and space potential offer, a favourable basis for their many-functional usage. For the time being, the productive, i.e., economic function, is dominant. The forests on the territory of the Prijepolje Forest Organization present the main raw material basis. In the whole cut wood volume of Serbia (state forests), the above mentioned organization participates with 37,1%.

Opposite to that fact, the economic effects that the region economy has from the forest utilization, are far less than the potentials. Forest resources are neither enough nor adequately used. That greatly complicates the development of wood industry, as well as the other activities whose prosperity is connected with forests.

Making and realization of plans for protection, tending forests and utilization, constructing infrastructure, tending and preservation of wild life, rational exploitation of forest resources, are the trends of the future usage of the Raska region forest natural wealth.